

ANDRÉS BOIX PALOP

Monarquia i exercici del poder a l'Espanya constitucional

1. CONTEXT HISTÒRIC I IMPLANTACIÓ DE LA MONARQUIA CONSTITUCIONAL ESPANYOLA

El Regne d'Espanya és constituït com una monarquia constitucional des de la Constitució espanyola de 27 de desembre de 1978, i d'aquesta manera s'incorpora al limitat conjunt de països del món que han arribat a combinar la figura d'un rei o una reina com a cap d'Estat amb unes funcions limitades —o inexistents— respecte del govern del país, que queda en mans d'executius triats directament o indirecta pels ciutadans a partir d'eleccions democràtiques lliures.

El nombre de països del món on encara hi ha monarquies, definides pel control d'una sèrie de funcions estatals que converteixen en caps d'Estat, amb més o menys atribucions segons els casos, els hereus d'una determinada família, és relativament limitat. Si fem cas dels llistats més habituals, en podem comptar una trentena, que pujarien en vora una quinzena més si considerem que en fan part les nacions que oficialment i simbòlica conserven el rei del Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda del Nord com a sobirà nominal (en concret, catorze territoris i països de la Commonwealth, entre d'altres, com és sabut, Austràlia, Nova Zelanda o el Canadà). Dins aquest grup, però, les monarquies constitucionals són si fa no fa la meitat, majoritàriament ubicades a Europa occidental (juntament amb el cas ja esmentat del Regne Unit, són monarquies constitucionals Bèlgica, Dinamarca, Liechtenstein, Luxemburg, Mònaco, Noruega, els Països Baixos, Suècia i, com hem

començant dient, també Espanya des de 1978). Són també habitualment considerades monarquies constitucionals, fora de l'àmbit europeu, la del Japó, i també els casos de Bhutan i Cambodja, a Àsia; Toga, a Oceania; i Lesotho, a Àfrica. La resta de monarquies que subsisteixen al món, normalment al món musulmà i molt particularment a la península aràbiga, en major o menor mesura, conserven trets clarament autoritaris, per molt que en alguns casos hi haja eleccions en certa mesura democràtiques (el Marroc, Jordània, Tailàndia), però en general podem considerar que no són democràcies i que les seues cases reials mantenen un gran poder per determinar els destins de les seues societats (Aràbia Saudita, Bahrain, Brunei, Qatar, els Emirats Àrabs Units, Kuwait, Oman i Swazilàndia).

Dins aquest selecte grup, el cas espanyol presenta alguna particularitat digna de ser recordada i que té a veure amb la història recent del país. La major part de les monarquies que formen part de la llista, i en concret totes les que són monarquies matisades per un exercici constitucional del poder de caire democràtic, han estat conservades perquè han aconseguit perpetuar aquest model de cap d'Estat a partir d'una legitimitat històrica que, normalment, es retrotrau a molts segles enrere. La raó de la seua supervivència rau en el fet que els països en qüestió han aconseguit circumnavegar i superar les vicissituds històriques i els moments de crisi sense que les seues monarquies es posaren en qüestió. Aquest procés, malgrat que amb cesures puntuals, ha estat un continu, on les dinàmiques de progressiva democratització s'han pogut compatibilitzar amb el manteniment de la casa reial de torn. Això ha generat de vegades instauracions i reinstauracions, però llevat de les situacions provocades per l'ocupació alemanya a la Segona Guerra Mundial, tot el segle XX ha estat un segle d'estabilitat per a aquestes cases reials, que han completat al llarg del segle el procés total de desapoderament dels monarques de qualsevol competència executiva efectiva, que és el que els permet poder subsistir, mantenint funcions representatives, simbòliques/protocol·làries/formals i, com a molt, de certa moderació institucional, en contextos democràtics. La primera que va fer la transició completa es pot considerar que fou la monarquia britànica, que després de la coneguda crisi del *People's Budget* de 1909-1911,¹ una de les

¹ La crisi es produeix arran d'unes reformes fiscals aprovades per la Cambra dels Comuns que introduïen mesures de progressivitat que taxaven les grans fortunes que van ser bloquejades per la Cambra dels Lords. Després de la convulsió política generada pel conflicte, i de sengles victòries electorals consecutives dels partidaris de la reforma, el Parlament britànic va aprovar finalment la *Parliament Act* de 1911, que va consagrar la superioritat de la Cambra dels Comuns, en tant que extreta de la voluntat popular i amb tota la legitimitat democràtica, que a partir d'aquell moment passarà a tindre l'última paraula en cas d'opinió divergent amb la dels lords

crisis constitucionals freqüents en la història anglesa, va eliminar tot poder efectiu sobre el pressupost de la Cambra dels Lords, acabant així amb el mecanisme de control indirecte que sobre la política anglesa encara podia conservar el monarca. La resta de monarquies constitucionals europees, en general, i per la seua banda, acabaren aquesta transició després de la Segona Guerra Mundial.

El cas espanyol, no gensmenys, és diferent perquè hi tenim trencaments de la legitimitat monàrquica no només al segle XIX, mentre les revolucions liberals van decantant el model d'Estat modern en un procés paral·lel al de la construcció nacional (per al cas, espanyol, Álvarez Junco (2001) ha descrit aquest procés i les seues turbulències de manera molt completa), com va ser habitual a la resta d'Europa, sinó també al mateix segle XX. Si parlem de la Casa de Borbó i del Regne d'Espanya, jurídicament unificat després dels decrets de Nova Planta (1707 per al Regne de València i per al Regne d'Aragó, 1714 per Catalunya i 1715 per les Illes Balears) després la guerra de Successió, com a mínim trobem una primera restauració borbònica després de la invasió napoleònica i la guerra del francès, amb el retorn al tron de Ferran VII el 1814 (simbolitzat amb l'entrega del manifest monàrquic absolutista anomenat «dels perses» al rei després de la seua entrada a la ciutat de València el 16 d'abril); i també una segona restauració borbònica quan, després de la forçada marxa a l'exili d'Isabel II i la breu experiència republicana que acabà el 29 de desembre de 1874 a Sagunt, amb el pronunciament del general Martínez Campos que recuperà la Casa de Borbó i, en concret, al rei Alfons XII. Fins ací no trobem res que no pugua haver estat el cas a d'altres països europeus del nostre entorn. El que és menys habitual és que, després d'un nou trencament, amb les eleccions municipals de 1931 i la proclamació de la II República espanyola el 14 d'abril proseguint, la monarquia espanyola fora reinstaurada a les acaballes del segle XX. Si parlem de països sobirans, i no d'entitats territorials menors, on els títols de rei poden existir nominalment en alguns contextos amb diferents significacions, només hi ha dos casos de països on s'haja pretès instaurar o reinstaurar una monarquia al segle XX: l'Afganistan (i en aquest cas, breument, perquè com és sabut el país deixà de ser-ho el 1973) i Espanya.

El procés de recuperació de la monarquia a Espanya fou, si més no, peculiar. I més peculiar encara la seua evolució vers el model de monarquia constitucional. De fet, abans va ser restaurada la monarquia que no pas la Constitució o un règim democràtic i de llibertats. En efecte, després de la proclamació de la República el 14 d'abril de 1931, amb l'exili d'Alfons XIII, el segon experiment republicà espanyol acabarà finalment l'1 d'abril de 1939, amb la victòria militar de les tropes de Francisco Franco sobre les del govern republicà legítim en la llarga i cruenta guerra

civil que va succeir el colp d'estat del 17 de juliol de 1936. La instauració d'un govern totalitari (encara que la ciència política espanyola, des de Linz, ha entès que més que totalitari el règim de Francisco Franco va ser més bé només «autoritari», si més no a partir de la Segona Guerra Mundial, com la veu «Francisco Franco» del Diccionari de la Reial Acadèmia de la Història recorda), sense llibertats ni drets fonamentals reconeguts i on la legitimitat d'exercici del poder, en la clàssica classificació weberiana, no era racional-democràtica sinó militar-carismàtica, fou el precedent directe del retorn de la monarquia a Espanya. Per aquesta raó, encara que en l'actualitat forme part del club de monarquies constitucionals, hi ha unes peculiaritats ben presents que potser expliquen alguns dels seus trets diferencials.

De fet, és una decisió personal de Francisco Franco, que va ser cap d'Estat de l'Espanya «nacional» des de l'1 d'octubre de 1936 fins a la seua mort el 20 de novembre de 1975, la que consagra la restauració d'una monarquia a Espanya. Així ho va determinar la Llei de successió de 1947, cinquena de les anomenades lleis fonamentals del franquisme, que encara que formalment elaborada per les Corts franquistes i fins i tot sotmesa a un miratge de referèndum popular, responia directament a la voluntat de l'aleshores cap d'Estat. No només això, sinó que la determinació de la persona que seria designada per ocupar «a títol de rei» aquest comandament de l'Estat en el moment en què Francisco Franco la deixara vacant fou també decisió personal del dictador, que el 1969 va portar a les Corts franquistes la Llei orgànica de l'Estat en què nominalment es convertia en successor designat a Joan Carles de Borbó i Borbó. D'aquesta manera, i per decisió personal directa del «Generalísimo» Francisco Franco, sense trencar jurídicament el vincle de legitimitat jurídica nascut el 18 de juliol de 1936 que va trencar la legitimitat republicana des d'un punt de vista institucional, la monarquia era recuperada a Espanya i, a la vegada, la dinastia Borbó, encara que alterant l'ordre natural de successió, va ser també restaurada.

Aquest procés de recuperació de la monarquia, com s'ha dit ben original, és anterior a la conversió d'aquesta monarquia en constitucional, que es va aconseguir mitjançant un procés de transició jurídica que en tot moment va tractar d'evitar la possibilitat d'un «trencament» en termes de legitimitat i jurídic, optant per una «reforma». En les conegudes paraules de Fernández Miranda, reconegut arquitecte de la transformació des del Consell del Regne i la presidència de les Corts no democràtiques provinents del franquisme, es tractava de fer un procés de reforma democràtica moderat, segur i sense estridències i, sobretot, «de la llei a la llei» (raó per la qual la línia de legitimitat potser política però en tot cas jurídica en què es recolza la nostra democràcia assolida a partir de 1977-1978 es remunta al 18 de

juliol de 1936 i la legalitat franquista, com per altra banda han deixat clar sistemàticament tant el Tribunal Suprem com el Tribunal Constitucional quan han hagut d'enfrontar-se a la revisió jurídica d'actes franquistes, considerada en general no possible jurídicament per no haver estat impugnada en cap cas aquesta legalitat i que arriba al punt, per exemple, de no acceptar la revisió de condemnes fetes pels tribunals del franquisme com la del poeta Miguel Hernández).²

Que aquest procés fora finalment un èxit, a l'aconseguir tant la democratització gradual del país, amb eleccions a les quals finalment s'incorporen més i més sectors de la societat, inclosa bona part de l'antiga oposició a la dictadura, explica per quina raó els estudiosos dels processos de transició a la democràcia com ara Ackerman (al seu conegut treball de 2015 sobre els diferents processos de revolucions democràtiques) consideren Espanya un exemple clar de democràcia «atorgada» o «tutelada», no aconseguida des de baix en processos revolucionaris com el model francès, ni amb una progressiva porositat democràtica creixent per un joc entre elits i poble com és el cas d'Anglaterra, sinó un interessant model de democràcia que es dissenya i atorga per les elits i qui té el poder, des de dalt, per evitar mals majors (cas particularment interessant perquè els exemples més habituals de transicions d'aquest estil són països com ara Alemanya o el Japó, que no debades conserva una monarquia constitucional hui en dia en part per aquesta raó, que han estat derrotats en una guerra i són forçats a fer aquesta transició, el que no va ser el cas d'Espanya). La pressió interna, en forma d'oposició democràtica, però sobretot externa, dels Estats Units i els socis europeus, així com la convicció de les elits franquistes que l'única manera de conservar part del poder polític i econòmic aconseguit a mitjan termini passava per acceptar algunes renúncies, com ha explicat Bartolomé Clavero al seu recent llibre (2019) sobre la deriva constitucional espanyola (el primer capítol del qual és dedicat precisament a la transició a la democràcia i el paper de la monarquia en aquest procés) en són les claus.

Com és fàcil d'entendre, una democràcia aconseguida en aquestes condicions naix, inevitablement, amb una sèrie de handicaps. Alguns d'ells tenen a veure amb el manteniment d'estructures de poder que, en casos de transicions populars exitoses i de trencament de la legitimitat anterior i reconstrucció del pacte cívic de convivència no subsistirien. És el cas, ben probablement, de la pròpia institució monàrquica, en primer terme, però també d'una sèrie de relacions econòmiques i

² «La condena de Miguel Hernández, la transición y la herencia jurídica del franquismo», publicat el 18 d'octubre de 2012, <<http://www.lapaginadefinitiva.com/aboix/?p=556>>

de control sobre l'estructura productiva i els recursos del país que, per exemple, ha recensionat recentment Ximo Bosch (2022) en un complet llibre sobre la corrupció a Espanya amb un repàs a la seua evolució des del franquisme fins els nostres dies i la responsabilitat que hi tenen les elits polítiques monàrquiques, per explicar com aquest peculiar procés de transició a la democràcia explica bona cosa les dinàmiques de corrupció institucional encara hui presents a Espanya.

En aquest procés, que es clou amb l'aprovació de la Constitució espanyola de 27 de desembre de 1978, la monarquia en la figura de Joan Carles de Borbó hi té un paper protagonista. En primer lloc, perquè en tant que hereva de totes les atribucions com a cap d'Estat que havia atresorat Francisco Franco durant vora quaranta anys, el procés de transformació, transició i equilibris per convertir un règim autoritari en un de democràtic passava inevitablement per la renúncia a moltes d'aquestes funcions, per no dir directament a totes aquelles amb una mínima rellevància. Però, justament per les dificultats que suposa l'acceptació d'un complet desapoderament jurídic de qui ostenta el poder públic, això durà a un disseny institucional a la Constitució on la monarquia apareix com una opció per defecte i innegociable, amb un blindatge jurídic tan notable i exagerat que inevitablement, com ha acabat passant, estava destinat a crear problemes i, a més, amb uns blindatges no jurídics (socials, mediàtics, econòmics...) addicionals que formen part de l'ecosistema d'aplicació de les normes legals sobre el funcionament de la monarquia espanyola restaurada el 1975 que expliquen algunes anomalies dins el context de les monarquies constitucionals europees, tant pel que fa a la participació en els afer públics amb una intensitat desconeguda. Per exemple, ajudant a propiciar crisis tan importants com va ser la de l'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981, o amb la participació directa del rei en la reacció de l'Estat enfront els intents d'autodeterminació de part del poble català amb una consulta popular l'1 d'octubre de 2017; com pel que té a veure amb la foscor pel que fa a les dades i informació sobre el patrimoni personal del rei i de la seua família o amb una declinació de les immunitats jurídiques de què disposa que van més enllà del que és raonable. Un blindatge que, a més, és patent des de la mateixa Constitució (i potser més senzill d'entendre en el context polític de fa vora cinc dècades, amb una dictadura encara ben present), com ha ressaltat recentment Pérez Royo (2015) explicant com de complicat és jurídicament tocar els elements estructural del text constitucional, incloent-hi les parts referides a la Corona, però que abasta fins i tot decisions recents, el 2022, dels òrgans de govern de les Corts (democràtiques) espanyoles en el sentit d'entendre que sobre els afers personals, però també institucionals, dels reis d'Espanya no es pot parlar en seu parlamentària, la qual cosa, en canvi, sí que és molt cridanera.

2. MARC JURÍDIC I BLINDATGE DE LA MONARQUIA A LA CONSTITUCIÓ ESPANYOLA DE 1978

2.1 *Les funcions d'un monarca constitucional a la Constitució*

La regulació de la Corona en la Constitució espanyola de 1978, continguda al títol II del text constitucional (arts. 56 a 65 CE), com ha estat destacat pels comentaristes i persones més dedicades a l'estudi de la qüestió, ens dibuixa un marc jurídic perfectament homologable al de qualsevol democràcia que té com a forma de govern una monarquia constitucional, tal com s'ha ressaltat des dels primers estudis en la matèria (Torres del Moral) fins als més actuals (per exemple, Rollnert Liern *et alii*, han publicat enguany un complet estudi en què aquests elements comparats estan molt ben estudiats). El text de la Constitució lleva tots els poders polítics tradicionals al rei i li deixa essencialment atribucions de tipus protocol·lari, formal i representatiu. Així, l'article 56.1 CE, en una formulació ben habitual, proclama que el rei és cap d'Estat i que «arbitra i modera el funcionament regular de les institucions, assumeix la més alta representació de l'Estat espanyol en les relacions internacionals», i també que, a més, «exerceix les funcions que li atribueixen expressament la Constitució i les lleis». En concret, és la mateixa Constitució la que en els articles 62 i 63 CE ja clarifica i atribueix algunes d'aquestes funcions. Com veurem, es tracta d'un conjunt d'activitats que el nostre sistema constitucional estableix que seran exercides per una figura per definició sense legitimitat democràtica i que, per aquesta raó, és molt problemàtic que puguen incloure decisions o actuacions que integren el més mínim element de decisió subjectiva, valorativa i política.

Així, són funcions del rei segons l'article 62 CE tot un seguit d'actes completament reglats, bé de tipus formal, bé protocol·laris, com ara: sancionar i promulgar les lleis, convocar i dissoldre les Corts Generals i convocar eleccions o referèndums en els casos i termes previstos a la Constitució, nomenar i remoure els membres del govern a proposta del president del govern, expedir els decrets acordats en el Consell de Ministres, proveir els oficis civils i militars i concedir honors i distincions o exercir el dret de gràcia d'acord amb la llei (la qual no podrà autoritzar indults generals). També, segons l'article 63 CE, el rei acredita els ambaixadors i altres representants diplomàtics, d'una banda; i de l'altra, els representants estrangers a Espanya són acreditats davant ell; signa els tractats internacionals i, sempre prèvia autorització de les Corts Generals, declara la guerra i fa la pau. Totes aquestes funcions, però, es configuren clarament com totalment reglades i degudes, de manera que la funció del rei és simplement segellar un procés previ de presa de decisions o actuacions a càrrec del govern o el parlament, segons els casos, en tant que titulars de la legítimi-

tat democràtica, indirecta o directa respectivament, pròpies d'un ordre constitucional. Ni tan sols té capacitat per revisar o controlar el procés, i per això tampoc no pot negar-se a complir aquestes funcions. En aquest sentit, res es pot dir respecte del règim jurídic que plasma la Constitució espanyola, fins i tot més restrictiva que algunes del nostre entorn comparat (bé és cert que també és una Constitució molt més moderna i que per aquesta raó és normal que siga més avançada en aquest punt).

D'altres funcions de l'article 62 CE tenen potser un marge potencial de manobra més ampli, com és el cas de «ser informat dels afers de l'Estat i presidir, a aquest efecte, les sessions del Consell de Ministres quan ho crega oportú», però el mateix precepte aclareix que en tot cas aquesta participació ha de ser sempre a petició del president del govern i no a l'inrevés. De manera que la participació en els Consells de govern s'ha convertit en una qüestió ritualitzada en moments puntuals i periòdics.

Respecte de la informació que rep el rei, entrem, en canvi, en un àmbit on apareix una figura sense legitimitat democràtica que, d'alguna manera, encara que siga com a subjecte passiu, participa al funcionament de les institucions de l'Estat. Depenent de com es desenvolupe i actue en la pràctica hi pot generar problemes i friccions amb els legítims representants dels ciutadans, democràticament triats en la contesa electoral. Dubtes semblants pot general la funció de «comandament suprem de les Forces Armades», que encara que la pràctica constitucional ha deixat clar que no permet al rei actuar donant cap tipus d'ordre o instrucció executiva, és ben evident que genera una certa relació umbilical entre les Forces Armades i el monarca que, depenent de com siga emprada, pot suposar problemes. Encara que menys problemàtica, perquè no tenen la importància de les Forces Armades, el rei també ostenta l'Alt Patronatge de les Reials Acadèmies, on també sembla que si bé en el plànol jurídic no podrà fer res sense la corresponent aprovació, també s'hi poden generar dinàmiques de relació pròpies i diferenciades que, en tant que òrgan sense legitimitat democràtica, podrien arribar a generar conflictes en cas d'una utilització no responsable. Apareix ací un dels elements que reiteradament veurem que suposa un problema en qualsevol monarquia, i l'espanyola no n'és una excepció: a partir d'un moment, el bon funcionament del sistema depèn d'un comportament responsable i decorós per part d'una persona que no ha estat triada per fer aquelles funcions sinó que hi ha arribat com a resultat del pur atzar genètic.

En tot cas, en totes aquests actuacions, com ja s'ha dit, si hi ha alguna conseqüència jurídica associada, l'acte ha de ser refrendat, un fet que significa també que el rei té l'obligació de fer exactament el que li indique el govern. De manera coherent amb aquesta obligació, els seus actes en aquest sentit no generen lògicament responsabilitat i a aquests efectes han de ser refrendats sempre pel govern, com

indica l'article 56.3 CE (que, a més, fa explícita aquesta relació entre absència de responsabilitat i referendament per part del govern) i regula l'article 64 CE, que literalment recorda que «dels actes del Rei seran responsables les persones que els refrenden». L'única excepció són els actes de gestió interna de la Casa del Rei, tant la gestió dels diners que li són assignats pels pressupostos de l'Estat; que el rei distribueix, diu l'article 65.1 CE, «lliurement», igual que nomena i relleva amb aquesta mateixa llibertat el personal civil i militar de la seua Casa (art. 65.2 CE).

Al remat, són aquests espais els que històricament han generat problemes. Fou el cas, amb Joan Carles de Borbó, especialment en els primers anys, on tots els cronistes han relatat una tendència notable del monarca a intervenir en l'acció del govern, almenys, en els seus primers anys com monarca constitucional. Participació molt activa i que, com és sabut, va propiciar en part el context en què es va produir l'intent de colp d'estat del 23F de 1981, amb militars que havien estat esperonats per actuar contra l'acció del govern democràticament triat pels ciutadans, en part, per un rei que no s'estava de mostrar la seua insatisfacció i de buscar activament solucions per rellevar l'aleshores president del govern Adolfo Suárez (hi ha relats de tot tipus sobre el que va ocórrer, des del de Gregorio Morán a d'altres tan diferents com el de Pilar Urbano o Javier Cercas, per posar només alguns exemples, però tots hi coincideixen sobre el particular).

Encara que la pràctica institucional posterior, i l'experiència traumàtica que va suposar el 23F, ha aconsellat una moderació política i institucional del rei, recentment, amb motiu de la crisi catalana (per un relat dels fets de 2017, vegeu el meu treball, Boix Palop 2017) vàrem assistir a un sorprenent protagonisme públic de l'aleshores rei, Felip VI, com a estàndard d'una determinada manera de reaccionar enfront de la situació, tant en l'àmbit polític com jurídic, canalitzada a partir d'una intensa activitat privada amb tots els poders de l'Estat, i molt particularment del poder judicial, vehiculada públicament amb el discurs públic del 3 d'octubre de 2017, fet en resposta a la realització d'una consulta popular sobre la independència de Catalunya organitzada pel govern autonòmic català. Aquesta activitat, que de nou a partir de fonts molt diverses, tant les monàrquiques que lloen la intervenció (en aquest sentit, les cròniques de periodistes molt propers a la Casa Reial com Javier Zarzalejos han estat molt significatives), com les més crítiques, és clar que va ser almenys en part dissenyada autònomament respecte de l'actuació del govern democràticament triat pels ciutadans. Amb independència de la consideració personal que es pugui tindre sobre el sentit concret de la intervenció i els seus resultats, el que és clar és que estem davant d'un greu i problemàtic trencament de la cadena de legitimitat democràtica respecte de la conducció dels afers de l'Estat.

Gran part de la doctrina o de la premsa monàrquica espanyoles han justificat la intervenció en què l'article 56.1 CE, en el que és una proclamació no gens habitual en el nostre entorn comparat, estableix no només que el rei és el cap d'Estat, sinó que, a més, és també «símbol de la seua unitat i permanència». Es tracta d'una de les referències que conté la Constitució espanyola de 1978 a la unitat de la pàtria, clarament connectada amb la molt peculiar proclamació a l'article 2 CE en el sentit que «la Constitució es fonamenta en la *indissoluble* unitat de la Nació espanyola, pàtria comuna i *indivisible* de tots els espanyols» (l'èmfasi ha estat afegit per mi). Una referència que només s'entén en el peculiar context espanyol que ja hem relatat i que genera una Constitució més atorgada que popularment guanyada, on sovintegen els controls i forrellats establerts pels poders fàctics de la dictadura franquista (per exemple, les Forces Armades, a les quals l'art. 8 també encarrega la garantia de la «integritat territorial» d'Espanya i que ja explicà Jordi Solé Tura al seu llibre clàssic de 1985 sobre les nacionalitats a la Constitució espanyola que varen intervenir directament en la redacció definitiva d'aquests preceptes i la inclusió de les referències a la unitat de la pàtria en termes tan emfàtics), que ens retrotrauen a les obsessions pròpies d'aquestes institucions. De manera que el fet de connectar el rei i les Forces Armades a eixes tasques quasi supraconstitucionals (perquè és la unitat de la pàtria la que és fonament de la Constitució i no a l'inrevés), al parer de molts, justificaria certes llibertats per part del monarca per intervindre autònomament i amb una agenda pròpia quan pugua estar en risc aquesta unitat. Com és evident, aquesta interpretació és manifestament antidemocràtica i incompatible amb una monarquia constitucional. Tanmateix, la qüestió no plantejaria massa problemes si restara una mera interpretació; més problemàtic és que el rei d'Espanya, en dates tan recents com 2017, encara haja considerat que aquest règim d'actuació era possible o que la resta de poders i institucions de l'Estat s'hagen plegat a aquesta situació.

Evidentment, es tracta d'un precedent potencialment molt conflictiu, per tal com obre la porta a la possibilitat que en un futur hi pugua haver més intervencions semblants. Per raons evidents de normalitat democràtica, però també per garantir que la millor presa de decisions no depèn de la voluntat d'una única persona i de les seues particulars visions, percepcions subjectives o fins i tot obsessions, aquest tipus d'interpretacions haurien de quedar proscrietes i els poders de l'Estat, tant el legislatiu com l'executiu com el Tribunal Constitucional, no s'haurien d'estar de refermar aquesta tesi restrictiva tantes vegades com siga necessari. Especialment, quan en casos com els que ja hem comentat del 23F de 1981 a càrrec de Joan Carles I o del 1-O i 3-O de 2017 protagonitzat per Felip VI s'han fet crides explícites, i efectives, al tancament de files per part dels monarques que no és desficaciat sospitar

que han ajudat a alterar algunes posicions dels representants polítics en un determinat sentit, i no sempre el més coherent amb una visió plural, transparent i de porositat democràtica de la convivència.³

2.2 *L'estatut privilegiat del rei i problemàtiques associades*

Juntament amb la determinació de les seues funcions, la Constitució espanyola de 1978 va plasmar l'estatut personal i familiar del rei d'Espanya. Ací és on probablement veiem amb més claredat els problemes que suposa cohonestar una institució com la monàrquica amb un context constitucional i democràtic. Bona prova és que gran part d'aquesta regulació es dedica a regular les relacions familiars, hereditàries, i fins i tot reproductives, d'una família, per tal com aquests elements resulten, per increïble que parega, claus per determinar qui resulta acabar sent, al remat, cap d'Estat.

En aquest sentit, l'article 57.1 CE ratifica la personalíssima decisió de Francisco Franco i blindava que la successió en la Corona d'Espanya, i com a conseqüència en el cas del cap d'Estat, és hereditària en els successors de Joan Carles de Borbó. D'altres preceptes de la Constitució regulen també regències, matrimonis, abdicacions o l'estatut de la reina consort o del consort de la reina, la possible inhabilitació del

³ Com informaren els mitjans de comunicació des del mateix 24 de febrer, el rei Joan Carles I convocà els representants dels partits polítics, els llegí un comunicat que no es va fer públic i els va comminar a la prudència i a no emetre informació ni donar opinions sobre allò que havia ocorregut, en el que és una interferència ben cridanera i que potser explica, en part, que la legislació espanyola en matèria de secrets oficials continue sense alçar el secret sobre els esdeveniments del moment: <https://elpais.com/diario/1981/02/25/espana/351903619_850215.html>. Pel que fa a la situació a Catalunya el dia 1 d'octubre de 2017, amb una consulta popular d'autodeterminació organitzada pel govern democràtic legítim de Catalunya, el rei Felip VI va emprar el seu discurs de dos dies després, el 3-O, per realitzar un judici sumari de contingut polític explícit i, a més, amb indicacions sobre la qualificació jurídica dels fets adreçat a les institucions de l'Estat, que suposa una interferència política evident en el normal funcionament dels poders públics establerts encarregats de resoldre aquestes situacions de conflicte polític o, en el seu cas, de perseguir delictes. Alguns dels paràgrafs del discurs deien coses com que «En definitiva, todo ello ha supuesto la culminación de un inaceptable intento de apropiación de las instituciones históricas de Cataluña. Esas autoridades, de una manera clara y rotunda, se han situado totalmente al margen del derecho y de la democracia. Han pretendido quebrar la unidad de España y la soberanía nacional, que es el derecho de todos los españoles a decidir democráticamente su vida en común. Por todo ello y ante esta situación de extrema gravedad, que requiere el firme compromiso de todos con los intereses generales, es responsabilidad de los legítimos poderes del Estado asegurar el orden constitucional y el normal funcionamiento de las instituciones, la vigencia del Estado de Derecho y el autogobierno de Cataluña, basado en la Constitución y en su Estatuto de Autonomía.»: <https://es.wikipedia.org/wiki/Discurso_del_3_de_octubre_de_2017>

rei com a mecanisme excepcional per escapar d'una situació límit derivada de les accions del monarca, eina de control i mecanisme de seguretat que depèn, com és propi d'una monarquia constitucional, del judici de les Corts Generals. Pel que fa a les regles de successió de l'esmentat article 57.1 CE, el precepte estableix unes concretes regles de successió al tron, que per respecte a la tradició monàrquica espanyola contemplen alteracions respecte del que serien les regles que de manera coherent i evident s'haurien de deduir de la mateixa Constitució espanyola. És el cas, per exemple, de la coneguda preterició de la dona en favor de l'home per la successió dins el mateix grau i línia, alterant l'ordre de progenitura, que ha tingut com a conseqüència que Elena de Borbó, filla major de Joan Carles I, no haja estat qui l'ha succeït com a cap d'Estat, primant el seu germà menut, l'actual Felip VI. El més sorprenent del blindatge d'aquestes regles, que a més ha estat impossible modificar durant les quatre dècades i mitja de vigència del text constitucional malgrat la manifesta inadaptació als temps socials i polítics de la previsió, és la total absència de crítica respecte d'un fet tan anòmal com que en un any tan recent com 2014 ha romàs preterida una dona per l'únic fet de ser-ho enfront del seu germà amb dotació cromosòmica XY. Una situació que seria un escàndol polític en qualsevol altre àmbit de la vida social, on la integració del principi de no discriminació per raons, entre d'altres, de sexe de l'article 14 CE es considera un fonament bàsic essencial de l'ordre social, però que, en canvi, en tant que referit a la Casa del Rei i la Corona, ha passat quasi sense comentari, plenament convalidat i integrat com normal per la institucionalitat espanyola i sense que haja estat possible, malgrat tot, una reforma constitucional en la matèria (Boix Palop, 2019).

En un sentit semblant, s'ha de recordar que el Tribunal Suprem del Regne d'Espanya ha fet també una excepció de la regla de l'article 39.2 CE, que proclama el dret de totes les persones a poder conèixer la seua filiació i a investigar, si és el cas, la paternitat, respecte del rei d'Espanya.⁴ La decisió, vinculada a una interpretació molt àmplia de la idea d'immunitat del rei a la nostra Constitució, té també a veure amb el trastorn i conflicte constitucional que podria suposar l'aparició de fills extramatrimonials del cap d'Estat que pogueren tindre un hipotètic dret a la successió. Tenint en compte que la Constitució espanyola també estableix la igualtat dels fills amb independència de la seua filiació al ja esmentat article 39.2 CE, una situació així provocaria una nova contradicció entre un principi bàsic constitucional

⁴ «El Supremo archiva la demanda de paternidad contra Juan Carlos I», publicat l'11 de març de 2015: <https://elpais.com/politica/2015/03/11/actualidad/1426073616_670115.html>

ordinari i la manera en què s'accepta el funcionament de les dinàmiques familiars que determinen l'accés a cap d'Estat que, senzillament, es prefereix obviar eliminant de soca-rel qualsevol possible indagació que potencialment poguera ser-hi conflictiva. De nou, la regulació i blindatge de determinades pautes, l'origen del qual a més s'explica per la necessitat d'una certa estabilitat en la transició a la democràcia des del franquisme, deixa malmès el nostre ordre constitucional amb regles dubtosament conciliables amb el que són les tendències socials i polítiques normals a una democràcia que no haja de compondre dinàmiques monàrquiques.

Ara bé, de totes les diferents previsions que regulen l'estatut personal del rei i cap d'Estat a l'Espanya constitucional, la que més polèmica ha generat darrement ha sigut la previsió de l'article 56.3 CE que estableix que «la persona del Rei és inviolable i no està subjecta a responsabilitat». Arran de les informacions, sorgides en general només després d'haver abdicat com a cap d'Estat el 2014, sobre diferents negocis i activitats possiblement il·lícites en què hauria pogut participar Joan Carles de Borbó, s'ha posat en qüestió si aquesta inviolabilitat ha d'entendre's com absoluta, aplicable tant a la vida pública com a la privada i, fins i tot, si es pot entendre que s'estén més enllà del moment en què es deixa de ser rei. Enfront de les interpretacions més habituals a la resta d'Europa, i que la doctrina que més ha estudiat les inviolabilitats i immunitats propugna també a Espanya (per exemple, a treballs com el de Viana Ballester de 2021, amb abundants cites de la doctrina científica i de la desconcertant diferència entre les posicions acadèmiques i la realitat institucional), tant els tribunals ordinaris espanyols com el Tribunal Constitucional han declarat que, a Espanya, la inviolabilitat del rei abasta, almenys mentre és rei, i per les accions comeses durant aquest període, qualsevol tipus d'acte. Això explica també el sorprenent fet que tampoc les Corts espanyoles hagen pogut ni tan sols debatre aquestes qüestions, adduint-s'hi raons jurídiques però també per motius polítics ben transparents.⁵ Fins i tot mediàticament, tot i que la situació comença a flexibilitzar-se, es pot constatar una dificultat evident per informar sobre l'actual cap d'Estat, les seues activitats privades o el seu patrimoni i negocis (que, en part, en els últims anys, es compensa parlant a bastament, esperonats per iniciatives judicials de jutges sempre de fora d'Espanya, ja siga a Suïssa o al Regne Unit,

⁵ «La Mesa del Congreso vuelve a rechazar las comisiones de investigación relacionadas con el rey emérito», publicat el 15 de desembre de 2020: <<https://elpais.com/espana/2020-12-15/la-mesa-del-congreso-vuelve-a-rechazar-las-comisiones-de-investigacion-relacionadas-con-el-rey-emerito.html>>

per la possibilitat de comentar i informar finalment sobre les activitats de l'anterior cap d'Estat). Dificultats que també són jurídiques, per tal com, per exemple, les obligacions de transparència que qualsevol càrrec públic a Espanya té no s'apliquen, en canvi, al rei.

D'alguna manera, totes aquestes anomalies no deixen de ser inherents a qualsevol monarquia, però més encara a una monarquia que, a diferència de la resta de monarquies constitucionals europees, no ha evolucionat per decantació de creixents exigències democràtiques al llarg dels anys, llimant tots els seus poders efectius, sinó que és el producte relativament recent d'una evolució i una transició a la democràcia que protagonitza en primera persona, després d'heretar tots els poders de l'Estat d'una dictadura com a mínim autoritària el llegat de la qual, en la manera d'entendre el poder, la unitat d'Espanya i la protecció de les rendes derivades de la victòria en la Guerra Civil i en quaranta anys de règim franquista, depenien d'una transició controlada.

Com a conseqüència, a més, d'un procés exitós de constitucionalisme «atorgat» del que ja hem comentat que experts internacionals com Ackerman consideren que el cas espanyol n'és un paradigma, de dalt a baix, els blindatges incorporats en la Constitució, per exemple en matèria de distribució territorial del poder, com la resposta de l'Estat a les peticions de més autogovern de bascos i catalans ha demostrat, són extraordinàriament poderosos, en termes d'establiment d'un sistema de reforma constitucional molt rígid *per se* (Pérez Royo, 2015) però completat, a més, amb interpretacions dogmàtiques i jurisprudencials de la Constitució, hui dominants, que sistemàticament tendeixen a rigidificar-lo encara més amb tots els problemes que això suposa (Boix Palop, 2019).

Aquesta rigidificació, que s'enforteix en termes de blindatge i que assegura que la monarquia és pràcticament impossible d'eliminar democràticament seguint les regles de reforma de la Constitució de 1978, obliga quasi necessàriament a un canvi de règim i a un trencament constitucional per tractar de passar a un model republicà. Les minories de blocatge que se deriven de l'article 168 CE, procediment agreujat de reforma que blindava algunes parts essencials de la Constitució, com els drets fonamentals, però de manera molt significativa també tot el títol II, permeten a menys d'un terç del cos electoral i probablement fins i tot menys d'una cinquena part de la ciutadania blocar qualsevol reforma que afecte la Corona. Una situació que, a l'igual que passa amb d'altres demandes populars com les reivindicacions de més autogovern comentades adés, si no troba eixida democràtica amb les vies ordinàries dins la Constitució, acabarà portant a l'aparició de tensions i fractures que sense la possibilitat de canvis i esmenes poden fer-se cívicament i socialment més grans

del que seria desitjable. En aquest sentit, la monarquia, a Espanya, és ja ara com ara un artefacte polític i institucional que és objecte de divisió entre els ciutadans, un fet que no es pot perdre de vista.

3. A TALL DE CONCLUSIÓ: SENTIT ACTUAL I CRÍTICA DE LA MONARQUIA DES D'UNA PERSPECTIVA FUNCIONAL

Per acabar aquesta reflexió, i a tall de conclusió sobre la monarquia constitucional espanyola que es va acabar d'establir amb la modificació que la Constitució de 1978 va introduir sobre la monarquia que havia instaurat Francisco Franco, convé reflexionar, més enllà de la història que ens explica els seus orígens i algunes de les seues característiques i de la regulació jurídica que al títol II de la Constitució ha establert les seues funcions i el règim jurídic, sobre el sentit de la seua vigència. Encara que, com ja s'ha explicat, el model de monarquia constitucional és particularment blindat a la Constitució espanyola de 1978, no és aquesta raó suficient per deixar de reflexionar sobre el sentit pràctic i funcional d'una institució com la monarquia. Reflexió que pot resultar útil tant per la crítica a la institució com per embastar idees sobre possibles reformes per, com a mínim, tractar de minimitzar alguns dels problemes que hem anat exposant. O, directament, per analitzar críticament si té algun sentit com a institució en l'actualitat i a societats com les nostres. Com ara veurem, en tot cas, no hi ha pràcticament cap argument que des d'una perspectiva funcional i pragmàtica en favor dels suposats beneficis que les monarquies hi generen que pugui ser defensat amb un mínim de rigor (malgrat els esforços de treballs com els d'Ariño Ortiz, 2013, que en el fons acaben mostrant unes posicions ritualitzades i allunyades de la realitat, però que en tot cas ens permeten tindre una guia dels suposats avantatges que les monarquies aporten encara hui).

Com a primer apunt, s'ha de deixar clar que la lògica democràtica és *per se* radicalment contrària a la institució monàrquica, qüestió respecte de la qual no té sentit ni tan sols plantejar un debat. Simplement, això sí, convé fer esment que aquesta incompatibilitat no reflecteix només un problema de tipus ètic o d'igualtat teòrica entre ciutadans, sinó que, en la mesura que sabem la democràcia no només té un fonament polític i filosòfic ancorat en valors sinó, a més, també avantatges evidents en termes d'eficàcia, per reduir els costos d'agència en la gestió dels afers públics i permetre tant una millor transmissió de les prioritats reals de la ciutadania com una més acurada selecció dels servidors públics, el fet de prescindir de tots aquests avantatges funcionals que la ciència política i l'experiència sap i ha constatat que són inherents a les democràcies ja ens dona una pista important: no és només que tindre una monarquia pugui estar passat de moda o no ser el més democràtic

del menú d'opcions polítiques, es que, a més, genera costos evidents en termes d'eficiència pràctica des d'una perspectiva realista, pragmàtica i funcional perquè va indefectiblement associada a tindre una pitjor selecció de personal i de prioritats.

La manera de solucionar aquest problema, conegut des de fa anys, per les democràcies constitucionals és, simplement, llevar funcions i, per descomptat, eliminar qualsevol capacitat real i efectiva de decisió al monarca. La qual cosa ens porta a la inevitable paradoxa del sentit de tindre una institució que, com que sabem i ens consta que és a més d'antidemocràtica, dolenta en termes d'eficàcia, llavors, només ens podem permetre mantindre-la si directament li impedim tindre una intervenció efectiva en la gestió dels afers públics. Més senzill, directe i clar seria, aleshores, prescindir-ne. Més encara a països, com ara Espanya, on la reintroducció és recent i artificial (de fet, per aquesta raó les reintroduccions i restauracions monàrquiques no han estat habituals al segle XX, i menys encara les instauracions).

Més enllà del pes de la tradició i de la vigència de l'*statu quo*, que en el fons és el que explica moltes vegades, més que consideracions funcionals, la pervivència de les monarquies i la seua evolució a monarquies constitucionals representatives i simbòliques que no exerceixen cap poder real, per al cas espanyol, donada la seua reintroducció recent, hem de buscar d'altres explicacions. Ràpidament, la monarquia espanyola ens hi apareix inevitablement associada al blindatge constitucional i a la proclamació de certs valors, a la qual cosa se li afig el procés de transició mateix i com els seus actors van fer de guardians de certs elements claus de l'ordre establert per garantir un canvi «de la llei a la llei» i a la democràcia, però sempre dintre d'un ordre. Un plantejament del que hi ha pistes al mateix text de la Constitució de 1978: les referències de l'article 2 CE, de l'article 56.1 CE, tot allò en combinació amb el mandat de l'article 8 CE a les Forces Armades de defensa de la indisso lubilitat d'Espanya, ens conformen una institució monàrquica que, a més de ser hereva de les estructures de poder polític i econòmic prèvies a la Constitució, apareix també com a garant d'una molt determinada, i conservadora, manera d'entendre Espanya, l'exercici del poder (polític i econòmic) i la seua distribució territorial. No és gens estrany, doncs, que els principals aliats de la institució monàrquica a Espanya siguin les estructures i elits econòmiques del país que protagonitzen tot aquest procés «des de dalt», àmbits on és ben complicat trobar opinions crítiques amb la institució i, en canvi, sovintegen els fòrums, plataformes, fundacions o premis generosament dotats amb capital suposadament privat per enaltir-la.

Aquesta realitat, que explica el posicionament explícit del rei Felip VI en moments com 2017 enfront de la crisi generada per les pretensions independentistes de gran part de la població catalana, tot i que conforta una part de la ciutadania

espanyola, acaba per convertir la figura del rei d'Espanya en un cap d'Estat no estrictament neutral sinó «de part». De fet, ara com ara al Regne d'Espanya és ben evident que el sentiment monàrquic no és transversal, no ho ha estat mai des de la reinstauració de la democràcia, amb diferències ben evidents, constatades a tots els estudis d'opinió,⁶ tant territorialment (territoris com Catalunya, Euskadi, País Valencià o les illes Canàries son sensiblement menys monàrquics que les dos Castelles o Extremadura, per posar només alguns exemples) com política (la dreta espanyola tendeix a ser molt més monàrquica que no pas l'esquerra, i en aquest moment hi ha partits directament adscrits a una defensa del paper de la monarquia espanyola com a principi polític essencial, com és el cas de Vox). Aquest fenomen, que no és estrictament exclusiu de la monarquia espanyola (per posar només un exemple, al Regne Unit és evident que el fervor monàrquic no és precisament el més destacable a territoris com Irlanda del Nord o Escòcia; igualment, en quasi tots els països les esquerres tendeixen a ser més crítics amb la monarquia que les dretes, amb caràcter general), sí que es presenta a Espanya amb una força molt característica. El procés derivat del conflicte polític a Catalunya pel bloqueig constitucional als mecanismes d'aprofundiment en l'autogovern o en la possible acceptació d'una secessió democràtica, a més, no ha fet sinó esperonar aquesta dinàmica.

En tot cas, és important assenyalar que aquestes dades desmenteixen una de les tradicionals defenses funcionalistes de les monarquies, i en concret de la monarquia espanyola, com a institucions que ofereixen un referent d'unitat allunyat del conflicte partidista als ciutadans, i per això ben útil en termes d'identificació i construcció de la comunitat política, a la qual ajudaria a cohesionar. En el cas espanyol, resulta ben evident que aquest suposat benefici de la monarquia no és present, com demostren totes les enquestes, en el cas de la Casa de Borbó i Felip VI. A més, tampoc no pareix que aquest procés d'identificació molt profunda de la monarquia espanyola amb certes opinions i posicions polítiques siga fàcilment reversible.

En ser inexistent aquest suposat avantatge que normalment es predica de les monarquies enfront dels caps d'Estat que puguin ser triats amb procediments de lluita política partidista en el cas espanyol, hem de tractar d'analitzar si d'altres dels avantatges que se solen indicar podrien, en canvi, tindre algun sentit. Un d'ells,

⁶ Encara que, sorprenentment (o no tant) el CIS, organisme públic encarregat de la indagació periòdica a partir de criteris de ciències socials i demoscòpics sobre la composició de la societat espanyola i les seues opinions fa dècades que no pregunta sobre la qüestió, sí que tenim d'altres estudis que han fet un treball de camp ampli que permet establir aquestes diferències tant polítiques com territorials. Per exemple, al 2021 el diari digital *Contexto* hi va publicar un estudi molt complet: <<https://ctxt.es/es/?tpl=77&tpid=633>>

ben clàssic, és el del cost. Suposadament, la monarquia espanyola resultaria barata en comparació amb una Presidència de la República com la d'algunes dels nostres veïns. Més enllà de l'absurd de comparar models de Presidència com la francesa, amb una actuació política constant i molt intensa, en termes de cost amb la Monarquia espanyola, essencialment representativa com la italiana o l'alemanya, on els costos són també ben inferiors, s'han de recordar dues coses. La primera, que els costos reals de la Casa del Rei espanyola no són coneguts, perquè no han estat mai desglossats. Coneixem el cost en pressupostos dels diners assignats directament a la Corona per la gestió directa de la seua Casa per part del rei, però no la composició total del cost per als ciutadans, perquè no tenim informació completa sobre els diners que dediquem en termes de seguretat, viatges, parc mòbil, conservació i reparació d'infraestructures, serveis diversos pagats per l'administració de l'Estat, etc. Part de la raó de la manca de transparència de Casa del Rei té a veure, de fet, amb la voluntat de dificultar l'accés complet a aquestes dades.

Però una altra part té a veure, directament, amb l'ocultació de les dades patrimonials dels membres de la família reial. En aquest cas, apareixen els costos ocults que també té la monarquia, com qualsevol exercici de poder no democràtic, en termes de corrupció. Tots els relats sobre corrupció a Espanya en els últims quaranta anys (per exemple, els darrers llibres d'Ekaizer de 2021 de o el ja referit de Ximo Bosch de 2022) demostren fins a quin punt les grans trames de corrupció han estat lligades a figures pròximes a la Corona, quan no, directament, hem anat descobrint, malgrat la protecció mediàtica i jurídica dispensada, un reguitzell de casos de corrupció directament vinculats a la família reial i, fins i tot, a l'anterior rei d'Espanya, Joan Carles de Borbó. Encara que la seua inviolabilitat faça impossible, almenys de moment, una rendició jurídica de comptes a Espanya per aquestes activitats, el que sí estem veient és un seguit de notícies de premsa i de judicis a d'altres jurisdiccions que ens permeten fer-nos una idea de la intensitat i profunditat de les dinàmiques de corrupció associades a la institució monàrquica.

Una situació que no ha de sorprendre, perquè per definició les institucions amb inviolabilitats i immunitats que, a més, ostenten poder o estan prop dels que el tenen, són molt susceptibles de concentrar pràctiques corruptes. Es tracta d'una realitat no només espanyola, però que en el nostre cas, a més, ha quedat definitivament acreditada i que no és previsible que canvie només perquè canvie la persona al capdavant de la institució. De fet, al igual que als anys vuitanta del segle passat els principals amics i assessors econòmics de l'aleshores rei Joan Carles, persones com Prado y Colón de Carvajal primer o Mario Conde després, varen ser al centre d'importants trames de corrupció, el principal amic de l'actual cap d'Estat, Javier

López Madrid, ja és part de diversos processos judicials per suposada corrupció. En matèria monàrquica, la història es repeteix com un metrònom implacable (coneguda i potser no del tot impertinent és la dita atribuïda a Talleyrand en plena revolució francesa que considerava que furtar era un costum reial al qual tothom estava habituat, però que els Borbons hi feien un gra massa), perquè sense canvis en l'arquitectura de les institucions és complicat que les dinàmiques de comportament canvien substancialment. Més encara si, com és el cas del Regne d'Espanya, tampoc no hi ha un increment significatiu dels controls o una reducció de les esferes d'immunitat o d'inviolabilitat absoluta, gràcies a la rigidesa del model ja esmentat de blindatge constitucional de la Corona i la ben peculiar manera d'interpretar-lo de part de la doctrina i, sobretot, dels tribunals espanyols.

Assumida amb realisme aquesta situació, només queda com a argument en defensa de la institució monàrquica el mantra que ens diu que la institució permet que acaben accedint a cap d'Estat persones «molt preparades» perquè han estat educades des del bressol per ser reis o reines i, aleshores, faran les funcions de cap d'Estat molt millor que qualsevol altre i, molt particularment, millor que una persona triada democràticament. Aquest argument, per molt que reiterat habitualment, no deixa de ser ben absurd. En primer lloc, perquè si de veritat estigueren millor preparats i tinguérem evidències que ho acreditaren, el que s'hauria de fer aleshores és donar-los més atribucions i facultats, fins i tot per damunt del principi democràtic, allà on siga molt important que les coses estiguen ben fetes. De fet, hi ha qui a Espanya ha establert el paral·lelisme amb les agències administratives de regulació amb estatut d'independència respecte dels poders democràtics, com bancs centrals i d'altres organismes equivalents com a models que d'alguna manera repliquen els avantatges de la monarquia (com «defensa racional», sense que semblara que estiguera fent una paròdia, ha exposat aquesta tesi una persona com Manuel Conthe;⁷ tesi que també ha arreplegat Ariño Ortiz, 2013). Obvien aquestes visions que, en primer lloc, a les persones al capdavant d'aquestes institucions se les selecciona, millor o pitjor, a partir de criteris de cerca de la competència professional; i, en segon terme, que ben evidentment aquesta selecció es fa amb criteris polítics i pels representants democràtics de la ciutadania. Ambdues qüestions són ben diferents amb la monarquia, que en el cas que acceptem el símil vindria a ser una mena d'autoritat independent sense cap tipus de control democràtic ni de requisits de

⁷ «Una defensa racional de la Monarquía Parlamentaria», publicat el 1 de juliol de 2019: <<https://www.expansion.com/blogs/conthe/2019/07/01/una-defensa-racional-de-la-monarquia.html>>

competència professional mínimament acreditable o exigible (més enllà de la demostració de certa competència geneticocromosòmica, és clar). És a dir, si fem aquest mateix exemple, justament tot el que no s'acceptaria mai per una agència reguladora per resultar una autèntica bomba de rellotgeria.

El que sabem és que, ans al contrari, totes les democràcies el que intenten és, a l'inrevés, de restringir tan com siga possible les funcions dels monarques. Addicionalment, i com hem vist fa poc amb Carles III del Regne Unit, l'esperança de vida actual provoca, i provocarà cada vegada més, que l'accés al tron es pugui perfectament produir quan les persones tenen ja cinquanta o seixanta anys (en el cas de Carles III, ni més ni menys que 73), la qual cosa no implica necessàriament que la persona en qüestió, a partir d'un punt, estiga particularment en contacte amb les preocupacions de la societat més jove i dinàmica. D'altra banda, aquesta desconexió es multiplica encara més quan aquest procés de «preparació» s'ha fet en un entorn social exclusiu i aïllat de la resta de la societat. La retroalimentació d'ambdós elements (desconnexió de la realitat i començar amb la funció a una edat avançada, després de molts anys d'aquesta desconexió) és, a més, particularment inquietant.

D'aquesta revisió accelerada dels possibles i de vegades invocats beneficis d'una monarquia com l'espanyola només es pot concloure que descobrir, sense massa dificultats, que el model monàrquic és essencialment pertorbador des d'una perspectiva no només democràtica sinó també per la gestió dels afers públics sol ser ben senzill. Basta per tindre-ho clar, si més no, una ràpida mirada a les democràcies del nostre entorn, o a la situació espanyola, per comprovar que les monarquies generen constants problemes i friccions amb les dinàmiques democràtiques sense aportar, aparentment, cap solució o millora respecte dels problemes dels ciutadans que en els règims republicans no estiguen a disposició de les institucions. Justament per aquesta raó les instauracions o reinstauracions monàrquiques no han estat habituals durant l'últim segle, la qual cosa torna a situar-nos en l'excepcionalitat de la transició espanyola. També ens permet descobrir com, justament per tots aquests problemes, les monarquies necessiten un cert blindatge jurídic (i social, mediàtic i econòmic, a ser possible) per sobreviure. Des d'aquest punt de vista, cal reconèixer que la tasca feta pels dissenyadors del procés de transició «de la llei a la llei» per passar de la dictadura de Franco a una monarquia constitucional amb la Casa de Borbó com a cap d'Estat i beneficiant-se simbiòticament de la defensa i blindatge del model constitucional enfront de la seua possible evolució en no pocs àmbits ha estat un treball molt reeixit.

Ara bé, que aquesta siga la situació no vol dir que, quan ja han passat quasi cinc dècades des d'aquell moment, no siga possible, per bé que complicat (pels blindatges

no massa democràtics, si més no, continguts a la Constitució feta en aquell moment històric), aspirar a canviar aquest estat de coses. Es més, pels seus efectes funcionals i pràctics, però també per qüestions ètiques i democràtiques, és essencial comprendre tot el conjunt de causes, dinàmiques, blindatges i les seues conseqüències, per tractar de lluitar contra tots aquests problemes, exigir més mesures de transparència i de control sobre la monarquia, una revisió de la doctrina constitucional sobre la seua immunitat i, per damunt de tot i com a primera opció, continuar lluitant per un aprofundiment democràtic, social i cívic al nostre país que passa també, necessàriament, per la transició a una República tan prompte com es puga. De fet, ja fem tard. ☹

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES ESMENTADES

- ACKERMAN, B. (2015): «Three Paths to Constitutionalism and the Crisis of the European Union», *British Journal of Political Science*, 45-4, pp. 705-714.
- ÁLVAREZ JUNCO, J. (2001): *Mater dolorosa*, Taurus.
- ARIÑO ORTIZ, G. (2013): *La Corona. Reflexiones en voz baja*, Iustel.
- BOIX PALOP, A. (2017): «El conflicto catalán y la crisis constitucional española: una cronología», *El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho*, 71, octubre-novembre.
- BOIX PALOP, A. (2019): «La cuestión territorial en España: entre la reforma constitucional possible y la necesaria», *El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho*, 80, maig 2019.
- BOSCH, X. (2022): *La patria en la cartera: pasado y presente de la corrupción en España*, Ariel.
- CLAVERO ARÉVALO, B. (2019): *Constitución a la deriva: Imprudencia de la justicia y otros desafueros*, Pasado y Presente.
- DICCIONARIO BIOGRÁFICO DE LA REAL ACADEMIA DE HISTORIA (2009): Voz Francisco Franco, <<https://www.rah.es/acceso-libre-y-gratuito-al-entorno-avanzado-del-diccionario-biografico-de-la-real-academia-de-la-historia/>>.
- EKAIZER, E. (2021): *El rey desnudo: el fraude*, Ediciones B.
- PÉREZ ROYO, J. (2015): *La reforma constitucional inviable*, Catarata.
- ROLLNERT LIERN, G. (2022): *Reinventando la tradición. Monarquías parlamentarias en el siglo XXI*, Aranzadi.
- SOLÉ TURA, J. (1985): *Nacionalidades y nacionalismos en España*, Alianza.
- TORRES DEL MORAL, A. (2001): *Monarquía y Constitución*, Tecnos.
- VIANA BALLESTER, C. (2021): «La inviolabilidad parlamentaria y la inviolabilidad del rey como causas de exclusión de responsabilidad penal», *Teoría y Derecho*, 31.